

Hörselnedsättning

1878 Hörseltratt (Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet)

Förr trodde man att döva inte heller hade talförmåga och var underbegåvade. Man kallade dem då för dövstumma.

Dövhet har alltid varit ett svårt handikapp. Värre än ex blindhet. De döva tvingades växa upp utan att kommunicera med andra människor och blev därför ofta klassade som intellektuellt funktionsnedsatta.

Ofta fick de döva förr bo hos något syskon efter att föräldrarna inte längre kunde ta hand om dem.

Eller så hamnade de på rotegång. Rotet bestod vanligtvis av sex gårdar som hade en gemensam

Teckenspråk innan det fanns något teckenspråk

Hämtat från Riksarkivets Arkivpodd avsnitt 23

Redan under den grekiska antiken nämner Platon (427–347 f Kr) att döva använder sig av åtbörder och rörelser.

I Sverige startades undervisning i dövspråk i Stockholm 1809, och i samband med det beskrivs teckenspråk för första gången.

Då beskrevs hur man skulle prata men inte hur teckenspråket i de dövas vardag gick till.

I Arkivpodden avsnitt 23 berättas det om hur en dövstum person kunde kommunicerade med familjemedlemmar och andra på 1600-talet.

Det äldsta belägget för användningen av teckenspråk finns i Sunne tingslags häradsrätt domstolsprotokoll, åren 1691-1700:

skyldighet att ta hand om de fattiga ett bestämt antal dagar och i en bestämd ordning. De fattiga skulle efter förmåga hjälpa till och göra rätt för sig.

Döva tog ofta hantverksyrken som skomakare eller skräddare. Kunde de inte försörja sig så rekommenderade 1686 års kyrkolag församlingarna att inrätta fattighus och fattigstugor. Lagen blev tvingande 1734 men efterlevdes inte alltid.

Om församlingen inte skaffade fattighus så var ett alternativ att fortsätta med rotegången. Ett annat alternativ var inackordering hos privatpersoner. De fattiga auktionerades då årsvis ut till den som tog emot dem med minsta krav på ersättning.

Definitioner

Barndomsdöv är en person som är döv från födseln eller blivit döv i grundskoleåldern och utvecklar och använder teckenspråk som första språk och svenska som andra språk. Det finns 8000-10 000 barndomsdöva i Sverige.

Vuxendöv är en person som blivit döv i vuxen ålder. De kan tala sitt modersmål som vanligt, men en del använder sig även av teckenspråk, tecknad svenska eller tecken som stöd för avläsning. Antalet vuxendöva i Sverige beräknas vara cirka 4 000.

Han tecknade år genom att slå handen upp vid sitt öra som betydde så många gånger som snön tinat bort. Sedan visade han färgen på hästarna genom att visa på färger på sina kläder, den grå vadmalsjackan och på sin svarta hatt

...

När något vitt ska tecknas så lyfts ögonen högt upp och han räcker ut tungan. När han vill nämna Norge så tecknas något illaluktande, som deras sura sill tillsammans med fjäll och berg med handens högt runt om upplyftande.

När svart tecknas så hålls ögonen ihop och handen slås ner och när rött tecknas görs som en tut med munnen”.

Orsaken till rättegången var att 1695 blev dövstumme skomakaren Jön Olufson på Rödön i Jämtland dragen inför rätta för att ha haft tidelag,

sex med djur, som var belagt med dödsstraff fram till 1864

Eftersom han varken kunde höra eller prata var han tvungen att förklara sig genom teckenspråk. Och två av hans bröder tolkade för honom i rätten. Och både teckenspråket och tolkningarna beskrivs utförligt i rättsprotokollet.

Rätten ville förvissa sig om att tolkningen verkligen var korrekt. De skulle exempelvis kunna fel-tolka i hopp om att få ärva Jon om han fick dödsstraff.

Förhöret gjordes därför två gånger, en gång tolkat av brodern Anders och en gång tolkat av brodern och nämndemannen Hemming. Efteråt konstaterade rätten att bröderna tecknade på samma sätt med Jon och att resultatet blev det samma. Dessutom visade sig Jon inte äga någon förmögenhet

Jon var född omkring år 1626 och en omtyckt och aktad person. Hans tredje bror Oluf var också dövstum. Hela familjen talade därför teckenspråk, under hela hans uppväxt.

När Jon var tre år gammal blev han bortsatt till prästgården på Rödön och där bodde han tills han blev 11 år.

I prästgården uppskattades de inte att han talade med tecken. Han fick stryk om han använde teckenspråk och slutade därför med det. Orsaken var förmodligen att prästfamiljen ville att han skulle lära sig tala med munnen.

Efter 8 år på prästgården flyttade han hem igen och då hade han glömt teckenspråket. Men han lärde sig det igen hemma hos familjen.

Omkring 1847 flyttade han till Norge där han utbildade sig till skomakare. Det var ett vanligt yrke hos dövstamma.

När han kom hem så bodde han på några olika ställen innan han omkring 1892 flyttat ihop med sin dövstumme bror Oluf på fädernegården Wijke på Rödön som de skötte väl.

Oluf var gift, men inte Jon som friat många gånger men alltid fått korgen. Han ansågs vara gudfruktig och ordentlig, missade aldrig någon gudstjänst, och var omtyckt av sina bröder. Några tecken på att han varit ”till sådan djävulskap benägen” hade de aldrig sett.

Rätten vill veta hur teckenspråket gick till. Bröderna förklarade att det var en kombination av

munnens rörelse, vridande och gapande och tecknandet med händerna. De hade från ungdomen lärt sig att förstå varandra. Rätten hade sett bevis för detta under förhöret där brödernas tolkning varit samstämmiga.

Även brodern Anders dotter vittnade i rätten vid ett tillfälle och också hon kunde tala teckenspråket.

Jon hade begått tidelag men ville inte berätta av rädsla för att inte komma till himlen om han fick dödsstraff. Men brodern Anders besökte honom i arresten och förklarade att om han berättade allting som det hade gått till så kunde han få syndernas förlåtelse och ändå komma till himmelen efter sin död. Då berättade Jon.

Han hade begått tidelag för första gången i Norge då han vistades vid Röros kopparverk som han tecknade som en grop, ristade med handen för att visa tunna skivor av koppar och pekade på sina röda handskar för färgen rött.

Andra gången var i Sverige för tre år sedan som han tecknade genom att slå handen upp vid sitt öra som betydde så många gånger som snön tinat bort. Sedan visade han färgen på hästarna genom att visa på färger på sina kläder, den grå vadmalsjackan och på sin svarta hatt. Att det skedde hemma i landet tecknade han genom att visa på höga berg vilket betydde ”överst i landet vid fjäl-len ligger” och när han därefter tecknade mindre berg betydde det den näst nedanför

Tidelag hade också skett en gång under 1694 berättade han om hösten när snö första gången började falla och han hade kört till skogs hos sin bror Hemming för att köra hem takved med hästen.

Han åkte fast i juni 1695 mitt i natten. Ett soldatläger var uppsatt på Rödön där man hade övningar. Tidelaget skedde med en grå häst ute på en äng. Och eftersom Jon var döv hörde han inte när några soldater närmade sig, och han hann därför inte gömma sig.

Rätten testade honom ytterligare. De bad Anders att tätt intill Jons fråga vad han hette och han svarade ”Joa”.

Sedan nämnde han alla sina bröders namn så gott han kunde. Sist skulle han nämna Jesus, det sa han rätt, men det blev Nistus istället för Kristus.

Konungen tecknade han med bägge händerna vid sidan och tecknande en krona huvudet och sade med munnen ”Momen”.

Man fortsatte att testa honom på alla handa ord. Till sist frågade man honom om han tycker att hans gärningar var värda att dö för? Jon tecknar då ”intet kunnat tänkia sådan gärning wara döden wärd.”

De dövas historia

Det första dövstumminstitutet öppnades 1770 i Paris av prästen och juristen Charles Michel de l'Épée (1712-89). (Wikipedia, färglagd)

Han undervisade eleverna med tecken och skrift och grundlade därigenom teckenmetoden. Asteroiden 9853 l'Épée är uppkallad efter honom

En motsvarande skola öppnades 1778 i Leipzig av folkskolläraren och kantorn Samuel Heinicke (1727-90). (Wikipedia, färglagd)

Samuel arbetade inte med teckenspråk utan med talmetoden (talträning och läppavläsning) för dövundervisning.

Manillaskolan (se nedan) blev normbildande för dövundervisningen i Sverige och även för lärarutbildningen.

På Manillaskolan drevs undervisning enligt teckenspråksmetoden. Teckenspråk för döva finns i de flesta länder och oftast specifika för landet.

Pär Aron Borg (1776-1839) stiftade 1809 Allmänna institutet för dövstumma och blinda i Stockholm, vilket 1812 flyttade ut till Djurgården och blev Manillaskolan. (Wikipedia, färglagd)

I det tidiga skedet blandade man ofta dövstumskolor, blindskolor och idiotanstalter och hade

Häradsrätten dömde Jon Olufson efter fjortonde kapitlet i Högmålabalken att förvärka sitt liv och han blev alltså avrättad. Och det grå stoet skulle också dödas och grävas ned på rättareplatsen. Man var rädd att det skulle bli någon slags avkomma av tidelaget, därför måste hästen också avlivas.

olika kategorier av elever på samma anstalt. Många föreståndare för sinnesslöanstalter hade ursprungligen varit dövstumslärare.

Sedan slutet av 1850-talet hade inrättats en rad privata ”tysta” – de använde teckenmetoden – i bl.a. Göteborg, Karlskrona, Stockholm och Gävle.

1872 Sophia Wilkens (1817-89) grundade Döfstuminstitutet i Karlskrona, Mer om henne nedan. (Wikipedia, färglagd)

Flera privata skolor fick anslag från landstingen som bildades 1862. För att underlätta för döva att försörja sig själva undervisades de även i olika hantverksyrken, skomakeri, bokbindning, snickeri, lantbruk.

Den franska teckenmetoden och den tyska talmetoden (oralism) tävlade om att ha den ledande ställningen inom dövskolorna.

Redan under 1860-talet fanns i Sverige förespråkare för talmetoden. Lärare från Manillaskolan hade efter studieresor till Tyskland börjat upprätta egna tallinjer.

En stor internationell dövläarkongress i Milano 1880 fastslog att talmetoden var den vida överlägsna.

Teckenspråket förbjöds då i skolorna och eleverna skulle lära sig tala och att läsa på läppar.

På grund av att tal- och hörselträning upptog majoriteten av undervisningstiden i skolan försumrades andra ämnen. De dövas utbildningsnivå sjönk drastiskt och minskade möjligheten till högre studier och välbetalda jobb.

Dessutom förbjöds döva att arbeta på offentliga platser såsom inom kommunen, landstinget och

staten i början på 1900-talet. Döva lärare fick sluta sina arbeten vilket ytterligare stärkte talmetoden.

Oralism. Barnen får träna i att läsa på munnen

Under 1870-talet intensifierades kraven på att skapa utbildningsmöjligheter för dem som föll utanför folkskolans ram. Resultatet blev att det tillsattes en kommitté som 1878 presenterade förslag till dövstumundervisningens ordnande.

År 1889 infördes 8 års allmän skolplikt för dövstamma, Senare ökade skolplikten till 12 år.

Även om barnen inte fick lov att teckna på lektionerna gjorde de det i smyg och på rasterna. Dövföreningarna samlade döva från hela Sverige för att umgås och kommunicera på sitt naturliga språk.

De barn som föddes döva i en hörande familj och inte fick lära sig teckenspråk blev utan språk. Föräldrarn kunde inte kommunicera med sina barn utom genom några få hemmagjorda tecken.

När barnen började skolan fick de träffa andra döva barn och lärare och på det sättet lärde de sig teckenspråk.

Men många barn tappade helt kontakten med sina familjer efter att de börjat skolan och fått tillgång till teckenspråk. På skolan kände de en samhörighet som kanske saknades i den biologiska familjen.

I mitten av 1900-talet kom ny teknik som gav förhoppningar om att man skulle kunna skapa så bra hörapparater att vem som helt kunde lära sig höra och att hörselnedsättning kunde botas.

Dövutbildningen förstatligades 1938 och anpassades till den vanliga grundskolan 1965. Under slutet av 1960-talet och under 1970-talet fördes diskussioner om att integrera de döva i den vanliga grundskolan. Dövundervisning bedrivs i dag i förskola, grundskola, gymnasieskola och folkhögskola.

Målet är att eleverna skall lära sig både teckenspråk och att tala. På grundskolenivå finns dövskolor i bl.a. Härnösand.

Talmetoden kom att härska över dövundervisningen i de nordiska länderna ända fram till 1980-talet och gör det i många andra länder än idag.

Sveriges Dövas Riksförbund, bildad 1922, förde en kamp för teckenspråket. Som första land i världen fastslog riksdagen 1981 att teckenspråket var ett självständigt språk och också dövas modersmål. Läroplanen skrevs om så att undervisningen i dövskolorna skulle ske på teckenspråk.

Dövas Tidning ges ut åtta gånger om året i 5,800 ex och finns på dovastidning.se. Där visas första numret från 6/6 1891 som pdf. Det trycktes i 1000 ex i Lund.

Pär Aron Borg och Manillaskolan

Ca 1900 Manillaskolan och Kungseken.

Idag en tvåspråkig specialskola för barn och ungdomar som är döva, hörselskadade eller har cochleaimplantat. Här undervisas varje läsår runt 100 elever mellan sex och sjutton år.

Pär Aron Borg (1776-1839) var född i Avesta och dog i Stockholm.

Han studerade teologi, filosofi och medicin i Stockholm och försörjde sig under studietiden med att bl.a. ge musiklektioner.

Men 1807 hade han i sin familj kostnadsfritt tagit emot en blind flicka, som önskade lära sig huvudsakligen musik. Nästa år visade han upp resultatet av sitt arbete vid en offentlig uppvisning i syfte att få in pengar för att starta en anstalt för blindas undervisning.

De dövsrumma ansågs vara obildbara men Borg hade sett ett skådespel på Kungliga teatern i Stockholm som i dramats form berättade om den undervisning som l'Epée bedrev i Paris.

Borg fick idén att starta undervisning för blinda och döva. Han anhöll om bidrag av allmänna medel anhöll om bidrag av allmänna medel och fick ett personligt årligt anslag på 750 rdr.

I slutet av 1808 startade han undervisning för två blinda och sex dövstumma. För att ge dem ett yrke så utbildades de i korgmakeri.

För att få in pengar till undervisningen så ordnade han i februari 1809 en undervisning med sina elever. Men det kom inte in några pengar.

Men när Hedvig Elisabet Charlotta 6/6 1809 korades till Sveriges drottning så åtog hon sig samtidigt att vara beskyddarinna för Allmänna institutet för dövstumma och blinda i Stockholm.

I samband med kröningen framlades en motion om insamling av medel bland riksdagens ledamöter till bildande av en fond för institutet. Den 10/3 1810 beslutades att tilldela institutet ett årligt anslag av 5,000 rdr.

Att anslaget beviljades berodde delvis på en uppvisning med eleverna i stora börssalen inför

400 personer och i närvaro av bl.a. hovet och ledamöter i riksdagen. Uppvisningen väckte starka sympatier och särskilt rördes drottningen flera gånger till tårar.

På landsbygden fanns starka vidskepliga, fördomarna mot dövstumundervisningen. För att förändra detta så gav sig herr och fru Borg med lärare och elever ut på en 60 mil lång fotvandring på landsbygden.

År 1812 flyttade institutet till Djurgården och blev Manillaskolan. Men det uppstod meningskiljaktigheter mellan Borg och skolledningen i Övre Manilla. Eventuellt fick Borg t.o.m. sparken.

Men Borg byggde en ny dövskola, som låg bredvid Övre Manilla och blev färdig 1817. Skolans namn blev Manhem

När drottningen avled 1818 så återfick Borg tjänsten. Men han fick strax ett uppdrag att starta motsvarande institut i Lissabon. Han blev kvar i Portugal 1823-28.

Skrädderiverkstan på Manillaskolan (Stockholms Stadsarkiv, färglagd)

Borg skapade det svenska handalfabetet och det lärde han ut i Portugal. Det är skälet till att Portugal och Sverige har liknande handalfabet.

Redan 1812 vid flytten till Djurgården så förvann avdelningen för de blinda och kom inte tillbaka. Efter återkomsten från Portugal 1820 började Borg intressera sig för de med förståndshandikapp. Han inhyste till en början några på området och för inflytande medel inköptes en tomt norr om

Djurgårdsbrunnskanalen. Kungen tillsatte en styrelse men när de krävde att de skulle förvalta insamlade medel så klagade Borg hos konungen som avlog hans klagomål.

Nuvarande tornbekrönta byggnad på Övre Manilla stod klar 1864 och gamla Manhem revs 1881.

Undervisningen på Manilla blev normbildande för dövundervisningen i Sverige och även för lärarutbildningen.

Sopia Wilkens och Dövstuminstitutet i Karlskrona

Sophia Wilkens (1817-89) var född i Kristianstad och uppvuxen i Karlskrona. Sedan början av 1850-talet var hon en av de som drev ett barnhem i Rödeby för Karlskrona stads fattiga.

Hennes verksamhet inleddes då hon fick vårdnaden om en dövstum flicka med utvecklingsstörning, sedan hennes enda barn, hennes dotter, hade dött vid tre års ålder.

År 1859 startade hon ett litet barnhem för idioter, dövstamma och blinda på Västerudd i utkanten av Karlskrona. År 1862 bodde där 73 barn varav nästan hälften var dövstamma.

År 1864 fick det 10 500 riksdaler av landstinget och köpte fastigheten Hantverkaregatan 34, där dövstumsinstitutet flyttade in 1/4 1865 med 34 barn samt lärare i rymliga och trevliga lokaler i ett tvåvånings trähus med en mindre flygelbyggnad. Byggnaden finns fortfarande kvar.

Ca 1890 Hantverkaregatan 34 (Blekinge museum, färglagd)

Hennes initiativ om utbildning för utvecklingsstörning var 1859 något nytt och kontroversiellt. Wilkens fick arbeta hårt för att samla in medel. Hon lyckades 1868 utverka permanenta statliga bidrag.

Efter fyra år vistades 73 barn på Barnhemmet, närmare hälften var dövstamma. Barnhemmet bestod till 1957,

Man beslöt att bryta ut verksamheten för dövstamma, den så kallade Tysta skolan, till en särskild anstalt, Dövstuminstitutet, som blev kvar till 1907. De sinnesslöa blev kvar på Barnhemmet.

De äldre flickorna behövde omsorger som Barnhemmet inte kunde ge. Det ledde till upprättandet av Skyddshemmet för dövstamma flickor som grundades 1869 och lades ned 1911.

Utöver föreståndaren tjänstgjorde samtidigt fem-sex lärare i läroämnena, en ritlärare, en major som gymnastiklärare, konfirmationslärare, redogörare, husmoder samt lärare i skradderi, träslöjd, skomakeri och handarbeten.

Under de tre första och de åtta sista åren var lärarna i teoretiska ämnen alla kvinnor, vilket gav upphov till vissa diskussioner. Däremot var styrelsen givetvis uteslutande män, bortsett från föreståndaren.

På gården uppfördes 1885 en tvåvånings byggnad av sten med bostad för vaktmästaren och två sovsalar för gossar.

Hörselhjälpmedel

Hörseltratt

De tidigaste beskrivningarna av Hörseltrattar är från ett verk år 1634 och ett från 1650.

En hörseltratt förstärker inte ljud. Den tar den mottagna ljudeffekten över ett stort område och koncentrerar det till ett mindre område. Det mottagna ljudet är högre, men ingen kraft har skapats under processen

En känd användare av hörseltratt är Ludwig van Beethoven (1770-1827). Han började få problem med hörseln omkring 1800 och började använda hörseltratt omkring 1810. År 1816 var helt döv.

Ca 1810 Beethoven med hörseltratt

Hörseltratten finns kvar än idag i form av Pinardhorn, den typ av stetoskop som förr användes av barnmorskor och trycktes mot den gravida kvinnans mage för att övervaka hjärtoner.

1889-09-05 Naturligtvis fanns det bluffmakare (Skelleftebladet)

Bärbara hörapparater

Den första portabla elektriska hörapparaten var Akouphone från 1898.

Delar av en Akouphone

Akouphone var dyr och klumpig. Den bestod av hörlurar, batterier, förstärkare och mikrofoner.

1923 började Vactophone säljas. Det var den första hörapparaten med vakuumpör. Den blev en framgång och konkurrenterna följde efter.

Vactophone

År 1947 kom transistorn. Den första hörapparaten som byggde på en transistorteknik kom 1952 och tog snabbt över marknaden. Jämfört med vakuumpörshörapparaterna producerade de mindre distorsion; de var mindre än sina föregångare och de krävde mindre batterikraft för att fungera.

Sonophone 1010 blev den första hörapparaten med transistorteknik när den kom 1952

Men hörapparaterna "dog" ibland efter bara några veckors användning. Vanligtvis var det fukt som hindrade transistorn från att fungera. Det ledde till utvecklingen av skyddande beläggning och kiseltransistorer som kunde fungera i fuktiga förhållanden.

Mikroprocessorer och kompressionshörapparater kom på 70-talet. Med dem kunde patienter med hörselnedsättning i specifika frekvensområden få förstärkningen där de behövde den.

1987 kom den första helt digitala hörapparaten för allmänheten, Nicolet Phoenix. Den hade små kommersiella framgångar, men skapade intresse för att utveckla tekniken.

År 1989 lanserades den första kommersiella bakomörat (Behind-The-Ear, BTE) helt digitala hörapparaten.

Moderna hörapparater erbjuder användarna funktionell mångsidighet och har utmärkt effektivitet, vilket gör att tillverkare kan inkludera funktioner som effektiv kontroll av omgivande buller, dämpning och isolering.

Utöver detta har moderna hörapparater ofta Bluetooth-anslutning så att användare kan streama från TV:n eller mobiltelefonen direkt till sina hörapparater.

Döva och stumma i Skellefteås kyrkböcker

Dövhet liksom förståndshandikapp var något som förr skulle gömmas. Provinsialläkarna i Skellefteå skrev under 1800-talet aldrig något om döva och stumma.

Men prästerna skulle notera lyten då man inte kunde räkna med att ta ut skatt av de med funktionsvariation. Kanske skulle de också komma att ligga fattigvården till last.

Dövstumma på den tiden kallades ”dumba”, ”dumbe”, ”dumben”, ”dumbbot”, etc. Det är en sammandragning av engelskans deaf and dumb (döv och stum) = dumb.

Några döva

Byske 7 ägdes i slutet av 1600-talet av en familj vars dotter var ”dumba”, dövstum.

Falmark Roten 42 Storm. Anders Andersson (1777-1820) noterades som dövstum

Gummark, Eggeliden. Fredrika Larsson (1867-1912) var dövstum när hon föddes. För att försörja sig så brukade hon som ung sälja vishäften. Ett tag arbetade hon på nya restaurangen på Storgatan i Skellefteå.

Fredrika flyttade 1908 till Öhn i Ursviken där hon arbetade som sömmerska. Hennes morförelärdar var samer och därför kallades hon Lapp-Fredrika eller Lapp-Stina.

Innervik 2. Lars Anderssons döva hustru Anna ägde hemmanet 1631-48. Hon kallades för Dumb-Anna.

Innervik e. Döva Lasse Dumbe ägde hemmanet 1548-71

Medle 1. Gården ägdes av Anders Nilsson 1606-30 som var en av fyra döva barn till Nils Andersson på Medle 2

Medle 2 ägdes 1569-1610 av Nils Andersson Skräddare. På vintertinget 1563 blev han dömd till döden för jungfrukränkning men straffet ändrades. År 1620 var han blind och utfattig. Men han hann få 4 barn som alla var dumbbot. En av dem var Dumbe Mårten Nilsson som ägde hemmanet 1610-1629.

Stämninggården 1. Olof Olofsson ägde gården 1647-75. Han var soldat från 1654 och bruksknekt vid Piteå silververk och Luleå silververk från 1657 och fortfarande 1666. Han arbetade som smed.

Stig Sandström, stigsand49@gmail.com, www.lokalhistoriaskelleftea.se